

УДК 72.01

Дубинський В. П.

*Доктор архітектури, професор Харківського національного
університету міського господарства ім. О.М. Бекетова*

*v.dibinskyi60@gmail.com**orcid.org/0000-0003-4904-5755*

Скоробогатко О. В.

*Аспірант каф. АБіСДАС Харківського національного університету
міського господарства ім. О.М. Бекетова*

*skorobogatko.kname@gmail.com**orcid.org/0000-0002-3922-8382*

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПАРТЕРУ

Анотація: у статті було проведено аналіз та зроблено опис історії формування архітектурного партеру, та виділено чотири основні етапи його історичного формування. Для кожного етапу було дано назву та зроблена пояснювальна характеристика, пов'язана з особливостями формування архітектурного партеру певного періоду.

Ключові слова: архітектурний партер, зона ближнього сприйняття в архітектурі, містобудівельний партер, міський партер, етапи формування архітектурного партеру.

Постановка проблеми. Організація предметно-просторового середовища міста постійно супроводжується стрімким розвитком та розширенням міських просторів. Міський простір розширюється як за рахунок досягнення нових територій, так і за рахунок збільшення поверховості забудови та концентрації населення в центрі міста. В останній час цей процес має перманентний характер та супроводжується дизайнерськими тенденціями того часу, в який формується певний архітектурний об'єкт. За рахунок збільшення поверховості забудови, та стиснення міських просторів, виділяється зона архітектурного партеру, з якою людина має найтісніший контакт. Архітектурний партер в наш час має досить широке значення, та втілюється на багатьох рівнях міського середовища.

Архітектурний партер – це умовна зона міського середовища, яка включає в себе фасади будівель на рівні перших двох-трьох поверхів, елементи вулиць поза проїжджою частиною, та організовані міські простори, що обмежені забудовою, (сквери, плази, пішохідні вулиці, пасажі та ін.).

Напротязі історичного формування міських територій простежуються прагнення створення відкритих просторів, які по своєму масштабу були зручні для сприйняття людиною. Проте розвиток архітектурного партеру залежав від

рівня розвитку архітектурної науки у різні періоди. Визначення особливостей формування архітектурного партеру на протязі еволюційного розвитку та виявлення етапів його формування, дадуть змогу дослідити та охарактеризувати передумови та фактори його формування, та комплексно визначити тенденції формування архітектурного партеру.

Ступінь розробленості даної проблеми. Для вивчення даної теми інтерес представляють наукові праці декількох авторів: Овчиннікова Н. П [1], Є. Л. Беляєва [9], А. В. Іконніков [2], З. Н. Яргіна [6] та ін. Оснівні джерела дослідження направлені на дослідження особливостей архітектурної науки, формоутворення в архітектурі, особливості зорового сприйняття в архітектурі, та характеристику містобудівельної теорії. Проведений у даній статті аналіз історичного утворення, існування та виявлення основних етапів формування архітектурного партеру перекликається з вищезазначеними дослідженнями.

Виклад основного матеріалу.

Формування архітектурного партеру в різні часи відбувалося під впливом багатьох чинників, пов'язаних з різними аспектами людської діяльності. Загалом, періодизація розвитку архітектурної науки залежить від досягнень та тенденцій розвитку архітектури та архітектурної науки певного періоду у різних територіальних формуваннях.

Архітектурна наука – одна з найдавніших, але ця наука не досить швидко розвивається в наш час. Однак у неї великі традиції у взаєминах з практикою. Спочатку архітектурна наука в кінці XVIII - в XIX ст. проходила поділ - диференціацію, а потім в XX ст. все більш явно - період інтеграції. Специфіка історичного розвитку також пов'язана зі специфікою предмету дослідження, об'єкта вивчення і конструювання об'єкта науки, по порівняно з іншими науками. Архітектурна наука досить тісно пов'язана з ідеологією суспільства, тому в ній більше відбиваються кризи суспільства [1].

Стратегія архітектурної науки спиралася на програми наукових досліджень. Цікаво, що в радянській архітектурній науці були відзвуки програм всіх етапів розвитку науки в цілому. У прикладних частинах науки про зодчество панують практичні імперативи: потреби технології будівництва диктують завдання вченим, від архітектурної науки потрібно все більше рецептів для практичної діяльності проектувальника, технолога (по виробництву будівельних матеріалів і конструкцій заводського виготовлення), керівника робіт зі спорудження архітектурних об'єктів. В теоретичній частині - це абстрактнотворча і умоглядна дослідницька діяльність. Все, що стосується винаходів і випробувань матеріалів і конструкцій в архітектурних формах,

кліматологічних досліджень, теплофізичних та акустичних спостережень і розрахунків, вивчення стану старої забудови і т. д., задано архітектурній науці в термінах емпірики, в термінах наукових дослідів [1].

Загалом періодизація розвитку архітектурного партеру можна базувати на особливостях формування відкритих просторів та будівель на рівні перших двох-трьох поверхів. Проте різниця між цими особливостями відбувалася завдяки культурному та науково-технічному розвитку, що мали своє відбиття в організації предметно-просторового середовища міста. Умовно розвиток формування архітектурного партеру можна розподілити на чотири етапи: *традиційний етап, етап стрімкого розвитку міст, етап міського дизайну, та етап стирання бар'єрів.*

Перший етап: *традиційний етап*, він характеризується розвитком архітектури від давніх часів до промислової революції XIX ст. В цей час створюється багато прототипів архітектурного партеру, що зумовлені прагненням людини то створення комфортних міських просторів. В свою чергу формування міських просторів мало низку чинників, пов'язаних зі світоглядом та потребами певної культури.

Давньогрецька архітектура стала першим відображенням, виниклої в Елладі традиції демократичної думки. На зміну «людських машин» східних деспотій, в ієрархічних структурах яких правитель тільки правитель, що займав місце на вершині, володів правом вирішувати та вибирати, виникло суспільство, де кожний вільний громадянин претендував на участь в управлінні та законотворчості [2].

В новому соціальному просторі Давньої Греції, яке орієнтовано на центр, владу, правління не розміщуються більше на вершині соціальних сходів, а поміщені в центрі, в середині групи людей... По відношенню до центру всі індивіди та групи займають симетричне положення. Агора утворює центр спільного для усіх простору... Центрований простір, простір спільний, вирівнююче та симетричне та разом з тим світське, призначене для зіткнення думок, дебатів та аргументації, протиставляється релігійному простору, яким був Акрополь [2].

Розвиваючи інтер'єрі системи і тим самим стверджуючи якісно новий підхід до архітектурного простору, на відміну від грецької традиції, римляни зберегли і активне відношення зовнішньої оболонки споруд до їх об'ємів [2].

Римська архітектура вперше в історії архітектури почала створювати крупні, складно сформовані простори і системи просторів, різновид яких підконтрольний упорядкованій послідовності. Такі системи зв'язувалися з програмами організації життєдіяльності. Простір сам ставав формуючою субстанцією, яка слугує закріпленню культурних значень та образних метафор,

а не тільки відкритим простором між об'ємними масами, тілами, якими вони були для архітектури грецької античності [2].

Відношення до простору як позитивної субстанції дозволило досягнути аротні конструкції як єдність опор та прогону, формуєче «просторове тіло». Розвиток соціальних процесів в римському суспільстві спонукало до створення складних просторових систем, організуючих фіксовані програми. Потреба в їх розвитку спонукала розробку звідчатих конструкцій, інженерна думка, в свою чергу, відкривала нові можливості формування архітектурного простору [2].

У різноманітній системі типів будівель та споруд виникали різноманітні вимоги до організації архітектурного простору, ступеню його ізольованості, способами зв'язку його частин між собою та зовнішнім середовищем. Функціональні перенавантаження зробили особливо наполегливою потребу в природному освітленні та вентиляції приміщень, які вміщували великі маси людей [2].

Епоха відродження при формуванні архітектурного партеру опиралася на досвід архітектури давнього Риму. Переоцінка пріоритетів на напрямків в архітектурі створили для архітекторів певні умови феодальних відносин та поглядів щодо організації міського середовища. Тут сформувався принципи гуманізму, відновлення античного архітектурного минулого, в якій тогочасне суспільство бачило гармонію в організації міського середовища.

В Італії в епоху відродження починають комплексно створювати міські ансамблі, тут можна виділили площу Аннунціати, вулицю Уфіцци, та виховний будинок в Флоренції. В ансамблі виховного Будинку Ф.Брунеллеско внутрішні простір було обрамлено легкою аркадою, яка в свою чергу слугує опорою для масивного другого поверху будівлі [3].

Площа Капітолія була оточена трьома будівлями. Центральна – палаццо Сенаторів було виділено більш крупним ордером, парадними сходами та баштою, яку збудували згодом. Дві бокові споруди – палаццо Консерваторів та Капітолійський музей фланкували площу. Площа буда оздоблена античною скульптурою.

Створення зони архітектурного партеру помічається в організації центральних частин передових міст Європи епохи ренесансу, де комплексно організовані відкриті простори перестають опиратися на релігійні споруди, а стають біль самостійними та несуть низку міських функцій.

Серед прототипів організації відкритих громадських просторів міста доцільно виявити площу Сантісіма у Флоренції, площа Капітолія в Римі та Площа св. Петра в Римі. Дані площі мають у своєму плані чіткі правильні геометричні фігури, їх розміщення диктувалося створеними міськими умовами. При їх формуванні застосовувалася певна структурна архітектоніка, що мала на

меті застосування певного художнього образу ансамблів. Застосування оптимальних пропорцій предметних елементів дозволило організувати комфортне для зорового сприйняття середовище.

Поява нових пішохідних просторів у XVIII ст. зумовила появу нових прототипів архітектурного партеру, що мають актуальність й досі. Мова йде про пасаж. Організація просторів великої протяжності з верхнім перекриттям та галереями у Парижі та Мілані, були значними досягненнями в організації комфортних пішохідних міських просторів. Пасажі створили замкнену транзитну систему, при якій пішохідна частина тісно взаємодіє з приміщеннями наближених до неї громадських закладів.

У розвитку містобудування як науки подібний за періодизацією етап має назву: *донауковий*. Він починається з становленням професійності архітектурної та містобудівної діяльності, для нього характерний стихійний етап накоплення інформації о проектуємих об'єктах та поступових еволюційних процесах формування архітектурних закономірностей та зразкових моделей. Цей етап тривав до XIX ст., хоча і в більш ранні були зразки цілеспрямованого дослідження в області архітектурно-містобудівельної теорії, прикладом чого можуть слугувати трактати Вітрувія та Альберті [6].

Етап *стрімкого розвитку міст* супроводжувався промисловою революцією, яка спонукала до розширення кількості промислових підприємств у містах, тим самим концентрувала велику кількість людей на міських територіях. Цей етап також супроводжувався накопиченням наукових знань, та формування сучасного уявлення науки.

У другій половині XIX ст. формуються наукові розділи дисципліни: починається цілеспрямоване накопичення знань о містобудівному об'єкті. До цього ж періоду відносять саме розділення архітектури будівель та споруд та містобудування, як специфічних проектних дисциплін. На протязі наступного століття містобудування переживає значні зміни та перевтілюється в складну, багатогалузеву дисципліну. Розвиток науки про містобудування на цьому, другому плані, характеризується пооб'єктним дослідженням об'єктів та закономірностей. Теоретичні знання накопичуються з метою передачі інформації о різних проектуємих об'єктах: площі та вулиці, міському центрі та жилому комплексу, місті та приміській зоні [6].

Промислова революція привела до черги поступових перевтілень міського середовища. Концентрація населення в містах призвела до того, що існуючі планувальні системи міст не могли в повній мірі забезпечити зручність функціональних процесів. Це зумовило появу нових типів рекреаційних та транспортних просторів. Збільшення поверховості забудови призвело до функціонального та стилістичного виділення перших поверхів забудови, так як

саме на них розміщувалася комерційна діяльність. Поява нових видів транспорту та інженерних мереж наповнило вулицю низкою інженерних систем та нових видів елементів системи візуальних комунікацій.

На початку ХХ століття стандартизація призвела до появи в міському середовищі об'єктів та форм, що були естетично не сумісними зі стилістикою існуючого предметного оточення минулих епох. Сам міський простір постійно трансформувався під тиском росту населення та автомобілізації, при цьому змінювалися засоби дизайну, що формували середовище архітектурного партеру.

З розвитком промислового дизайну у наповненні архітектурного партеру відбулися значні зміни: замість фанерних та дерев'яних кіосків та телефонних кабінків кустарного виготовлення прийшли упоряджені та стандартизовані форми боксів телефонів, торговельних автоматів, багатофункціональних просторових модулів, виготовлених на той час з новітніх матеріалів, по сучасним на той час технологіям, а архаїчні малі архітектурні форми замінили модернові вуличні меблі та устаткування. Вуличні меблі ставали все зручнішими та ергономічними, їх формоутворення не підпорядковувалися стильовому контексту існуючої забудови, вони мали свою стилістику та сучасний вид, вносячи нові сучасні образи в архітектурний партер та змінюючи періодично її силует [7].

У другій половині ХХ століття, через нагромадження міського середовища типовими будівлями та спорудами, стрімкого розвитку набувають тенденції благоустрою міських територій з комплексним використанням різних засобів дизайну. Ці тенденції призвели до виділення певних рівнів міського середовища.

В 1969 році Свирський А.Я. виділяє три зони прийняття предметно-просторового середовища: партерна зона – на рівні першого поверху; зона середнього горизонту – від другого до п'ятого поверху, зона високого горизонту – від п'ятого поверху та вище [8].

В партерній зоні, яка знаходиться на поверхні землі, гарно читається рельєф місцевості та багатопланові кулісні композиції дерев на кущів. В зоні середнього горизонту перестає сприйматися рельєф місцевості, просте площина землі повертається на спостерігача та починає прочитуватися планувальна структура партеру. Тут створюються більш глибокі просторові розкриття, ніж в партерній зоні. В зоні високого горизонту втрачається кулісне багатопланове сприйняття дерев, вони опиняються нижче горизонту. Планувальна структура партеру прочитується у повній мірі, тому гарно видна композиція елементів на площині. Площина землі уподібнюється картині, якій притаманні закони рівноваги просторів та мас, відповідного ритмічного та пластичного строю [9].

Нижній ярус – це горизонтальна частина будівель, яку людина може розгледіти детально з ближньої (або так званої тактильної) зони сприйняття в нормальному ракурсі. Практично це перші два-три поверхи сучасних будівель. Улаштована вище частина будівлі (верхній ярус) або потребує для свого сприйняття в нормальних ракурсах віддалення спостерігача, або сприймається з ближньої зони в викривлених ракурсах, а іноді навіть подавляють спостерігача. Особливо це відноситься до будівель збільшеної поверховості [8].

Ле Корбюзьє у свій час писав, про необхідність відвести великі силуети хмарочосів на другий план з нашого поля зору: «Якщо хмарочоси підіймають свої поверхи на висоту 200 метрів, то між цими гігантськими спорудами та центром залишених вільних просторів будуть улаштовані бульвари з густо поставленими будівлями в один, два або три поверхи з послідовними виступами, де будуть магазини...ресторани та кафе... Вулиця буде перебудована головним чином за допомогою елементів, відповідних до масштабу людини» [8] [9].

Вже у ХХ ст. теорія містобудування представляє собою багатогалузеву синтетичну дисципліну, яка включає комплекс знань, необхідних для прийняття проектних рішень, а також для містобудівного пересування на окрему перспективу. Теоретичні знання формуються у вигляді правил та норм проектування, стереотипних елементів містобудівних рішень, в програмах та методах розробки окремих проектних завдань, в моделях – концепціях перспективного розвитку містобудівних утворень. Важливою рисою сучасних теоретичних знань є формування узагальнених універсальних моделей, дозволяючих описувати та досліджувати закономірності побудови, функціонування та розвитку об'єктів різних типів та різних теоретичних моделей [6].

Третій етап: *етап міського дизайну* відноситься до 80-90х. років ХХ століття, коли помічається розвиток технологій, що зумовили спад промислового виробництва. В цей період в організації архітектурного партеру втілюється комплекс засобів дизайну, за рахунок яких він стає своєрідною зоною міського середовища, яка забезпечує комфорт людини, та втілює індивідуальні дизайнерські рішення архітектурних об'єктів. Завдяки втіленню концепцій дизайну в архітектурному партері формується певний стилістичний образ міста вцілому, через те що в цій зоні людина має тісний контакт з міським середовищем.

Дизайн надає істотний вплив на загальне враження від сприйняття архітектурного партеру, він впливає на формування образу не тільки окремого та конкретного архітектурного ансамблю, а й усього міста. При організації середовища архітектурного партеру відсутня яскраво виражена індивідуальна

направленість об'єктів. На відміну від інтер'єрних просторів, в архітектурному середовищі міста немає власних речей людини та об'єктів індивідуального використання. Предметне наповнення носить, як-правило, універсальний характер, як, наприклад: вуличні годинники, ліхтарі, опорядження тротуарів та газонів. Середовище архітектурного партеру на рівні мікропросторів часто формують для окремих соціальних груп населення, об'єднаних по віковим, статевим або іншим ознакам. Для дітей створюються спеціальні кафе, віртуальні симулятори та об'ємні ігрові тренажери. Для туристів – інтерактивні просторові інформаційні модулі, карти, схеми, роботи-гід, автомати для торгівлі листівками з видами міста та сувенірами. Маючи інформаційних характер, інтерактивні предметні форми в архітектурному партері можуть мати визначене індивідуальне налаштування.OBOв'язковою метою при організації архітектурного партеру є врахування вимог для маломобільних груп населення та людей з особливими потребами [11].

Для четвертого етапу: *етапу стирання бар'єрів* архітектурний партер втілюється комплексно, як в малих рекреаційних зонах так і вздовж великих транспортних магістралей. Організація архітектурного партеру окрім втілення смислового дизайнерського рішення має на меті гуманізувати міське середовище, що означає комплексно підвищити ергономічні, естетичні та екологічні його якісні показники.

Авангардно мислячі архітектори робили спроби зруйнувати традиційні межі між інтер'єрним простором будівлі та оточуючим його середовищем, хоча б візуально, психологічно (органічна архітектура Френка Лойда Райта, модернізм Міса Ван дер Рое і Алвара Аалто). Скління вмонтованих від полу до стелі отворів з мінімальною площею розділяючих планок забезпечувало візуальний зв'язок просторів, а плита зовнішнього мощення, що входила в інтер'єр ставала продовженням зовнішнього середовища в інтер'єрі [7].

Сучасна архітектура синтетично використовує міждисциплінарні знання та інноваційні технології, що має відбиття в організації архітектурного партеру. Стирання меж між просторами будівлі та зовнішнім міським середовищем надає архітектурному партеру значення «медіатору», який в свою чергу також абсорбує пагубний вплив міського середовища на людину. Сполучення цих просторів є не лише конструктивними засобами, це також організація композиційної єдності та художньої думки. Постійна модернізація елементів архітектурного партеру ставить перед завдання передбачення розвитку міста. Проте для етапу стирання бар'єрів чітка межа розвитку не виявлена, через постійні зміни в тенденціях формування міського середовища.

Висновки.

На основі проведеного в статті аналізу історичного формування та дослідження архітектурного партеру, було виділено чотири етапи формування архітектурного партеру: *традиційний етап, етап стрімкого розвитку міст, етап міського дизайну та етап стирання бар'єрів.*

Традиційний етап являє собою історичний період формування архітектурного партеру, при якому не застосовується науковий метод при формуванні предметно-просторового середовища. Для організації архітектурного партеру застосовуються накопичені емпіричні знання про архітектуру та містобудування, що отримали відбиття у створенні відкритих міських просторів.

Етап стрімкого розвитку міст характеризується періодом організації відкритих міських просторів, що супроводжується становленням сучасної архітектурної та містобудівельної науки. Накопичення наукових знань створило систему, при якій простежується комплексна організація відкритих міських просторів. Також цей період супроводжується промисловою революцією, що спричинила концентрацією населення у великих містах, та збільшення поверховості забудови, внаслідок чого виникла зона архітектурного партеру.

Етап міського дизайну відноситься до 80-90 років ХХ ст., коли науково-технічна революція призвела до спаду важкого індустріального виробництва, введення нових технологій, переорієнтацією багатьох міських районів до сучасних потреб суспільства, та дизайнерським підходом до організації предметно-просторового середовища.

Етап стирання бар'єрів характеризуються формуванням архітектурного партеру, при якому втілюється смислове дизайнерське рішення, стирається умовна межа між інтер'єрними та екстер'єрними просторами, застосовується предметне високотехнічне наповнення, та загалом організовується гуманне архітектурне середовище.

У статті проведено аналіз, опис та періодизація досвіду формування архітектурного партеру, виявлені передумови та тенденції його формування, виділено чотири етапи його формування, на основі яких можна виявити особливості його формування, охарактеризувати сучасні тенденції та зробити передбачення в подальшій його організації.

Список використаної літератури

1. Овчинникова Н. П. Основы науковедения архитектуры: учеб. Пособие // СПбГАСУ – СПб., 2011. – 288 с.
2. Иконников, А. В. Пространство и форма в архитектуре и градостроительстве // М.: КомКнига. – 2006. – 352с.
3. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства. Рабовладельческий и

феодальный периоды: Учебник для вузов // М.: - Стройиздат. – 1984. – 376с.

4. Дубинський В. П. Мухортов М.Л. Теорія та критика сучасної архітектури: Навч. Посібник для вузів. – 2010.
5. Лисовский В. Г. Архитектура эпохи Возрождения. Италия. – 2007.
6. Яргина З.Н. Косицкий Я.В. Основы теории градостроительства: Учебник для вузов // М.: - Стройиздат. – 1986. – 326с.
7. Михайлов, С.М. Дизайн Современного города: Комплексная организация предметно-пространственной среды (теоретико-методологическая концепция): дис. док. иск. – М., 2011.
8. Свирский А.Я. Интерьер современного здания и природа: автореферат дисс. на соиск. учен. степени канд. арх-ры //Л. – 1968.
9. Беляева Е. Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия //М.: Стройиздат. – 1977.
10. Корбюзье Л. Планировка города //М. – 1933. – 138с.
11. Дубинський В. П. Скоробогатько О. В. Еволюція формування архітектурного партеру / В. П. Дубинський // Архітектурний вісник КНУБА. - 2017. - Вип. 11-12. - С. 224-235.

Аннотация

Дубинский В. П. доктор архитектуры, профессор кафедры АБиСДАС ХНУГХ имени А.Н. Бекетова.

Скоробогатько А. В. аспирант кафедры АБиСДАС ХНУГХ имени А.Н. Бекетова.

Этапы формирования архитектурного партера.

В статье проведен анализ и осуществлено описание истории формирования архитектурного партера, и выделено четыре основных этапа его исторического формирования. Для каждого этапа было дано название та сделано характеристику, которая связана с особенностями формирования архитектурного партера определенного периода

Ключевые слова: архитектурный партер, зона ближнего восприятия в архитектуре, градостроительный партер, городской партер, этапы формирования архитектурного партера.

Annotation

Dubinskiy V.P. Professor, Grand PhD in (Architecture) sciences O.M .Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.

Skorobohatko O.V. PhD student O.M .Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.

Stages of formation of architectural parterre.

The article analyzes and describes the history of the formation of the architectural parterre, and outlines four main stages of its historical formation. For each stage was given the name of the characteristic, which is related to the peculiarities of the formation of an architectural parterre of a certain period.

Keywords: architectural parterre, a zone of the nearest perception in architecture, a town-planning parterre, a city parterre, stages of formation of architectural parterre.